

Μακεδονικά

Τόμ. 36 (2007)

Νομοκανονική θεώρηση του καθεστώτος κανονικής δικαιοδοσίας της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος

Αναστάσιος Κων. Βαβούσκος

doi: [10.12681/makedonika.26](https://doi.org/10.12681/makedonika.26)

Copyright © 2014, Αναστάσιος Κων. Βαβούσκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βαβούσκος Α. Κ. (2011). Νομοκανονική θεώρηση του καθεστώτος κανονικής δικαιοδοσίας της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος. *Μακεδονικά*, 36, 97-109. <https://doi.org/10.12681/makedonika.26>

ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΧΡΙΔΟΣ*

1. Εισαγωγικά

Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος υπήρξε μια από τις μητροπόλεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου, που προσέφερε πολλά στον Μακεδονικό Αγώνα. Το δε έργο της συνιστά απόδειξη όχι μόνο της δικής της προσφοράς αλλά και της προσφοράς του Οικουμενικού Πατριαρχείου, υπό του οποίου την κανονική δικαιοδοσία, αλλά και την εποπτεία και κάλυψη, τελούσε.

Κατά τη μακροαίωνα πορεία της ως ανεξάρτητη εκκλησιαστική περιφέρεια τόσο το όνομά της όσο και η αμέσως συνδεδεμένη μ' αυτό θέση της εντός της Ορθόδοξης Εκκλησίας υπέστησαν επανειλημμένως μεταβολές¹.

* Ανακοίνωση στο Επιστημονικό Συνέδριο «Χριστιανική Μακεδονία / Θεσσαλονίκη-Βελεσσά», 5-7 Νοεμβρίου 2004.

1. Για την ιστορία της εκκλησιαστικής αυτής περιφέρειας βλ. Ν. Δοξαπατορής, *Τάξεις των Πατριαρχικών Θρόνων*, J. P. Migne, P. G. 132, 1083-1111· Ν. Γρηγοράς, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, J. P. Migne, P. G. 148, Λόγος Β', Κεφ. Β': Μελέτιος, Μητροπολίτης Αθηνών, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Α', εν Κωνσταντινουπόλει 1855· Μ. Δήμιτσας, *Τα περί Αυτοκεφάλου Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής Αχρίδος και Βουλγαρίας*, εν Αθήναις 1859· Γρηγόριος, Αρχιεπίσκοπος της Ιεράς Συνόδου της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας, *Πραγματεία περί της κανονικής δικαιοδοσίας του Οικουμενικού Πατριαρχικού Θρόνου επί της εν Βουλγαρία ορθόδοξου Εκκλησίας*, εν Κωνσταντινουπόλει 1860· Άνθιμος Αλεξούδης, Μητροπολίτης Αμασείας, *Σύντομη ιστορική περιγραφή της ιεράς μητροπόλεως Βελεγγράδων και της υπό την πνευματικήν αυτής δικαιοδοσίαν υπαγομένης χώρας*, εν Κερκύρα 1868· ο ίδιος, «Χρονολογικός κατάλογος των πάλαι ποτέ Αρχιεπισκόπων της Πρώτης Ιουστινιανής Αχριδών», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 9 (1888-1889) 158-160 (επανεκδ. Ι.Λ.Μ. 1986)· Διομ. Κυριακός, *Εκκλησιαστική Ιστορία από της ιδρύσεως της Εκκλησίας μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, τ. Γ', εκδ. Δευτέρα επιτηρημένη, Αθήναι 1898· Καλ. Δελικάνης (Αρχιμανδρίτης), *Πατριαρχικών Εγγράφων*, τ. 3ος, *Εγγράφα Αρχιεπισκοπής Αχριδών*, εν Κωνσταντινουπόλει 1905· Α.-Ρ. Réchayre, «L' Archevêché d' Ochrida de 1394 à 1764», *Echos d' Orient* XXXV (1936) 30· Δ. Ζακυθινός, «Συμβολαί εις την ιστορίαν των Εκκλησιών Αχρίδος και Ιπεκίου», *Μακεδονικά Α'* (1940) 429-460· βλ. Γεω. Κονιδάρης, «Συνοπτική Ιστορία της Αρχιεπισκοπής Αχριδών», *Συμβολαί εις την εκκλησιαστικήν ιστορίαν της Αχρίδος*, σ. 75, Αθήναι 1967· Α. Α. Ταχιάος, *Ιστορία των Σλαβικών Ορθόδοξων Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 1976 (στο εξής: *Ιστορία*)· ο ίδιος, «Ο τελευταίος Αρχιεπίσκοπος Αχριδών», *Μακεδονικά Β'* (1972) 19-33 (στο εξής: «Ο τελευταίος Αρχιεπίσκοπος»)· Σ. Βαρναλίδης, *Ο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Ζωσιμάς (1686-1746) και η εκκλησιαστική και πολιτική δράση αυτού*, Θεσσαλονίκη 1974· Α. Αγγελόπουλος, *Το εκκλησιαστικόν καθεστώς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από το 1913-μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη 1976 (άνατυπο)· Ι. Ταρνανίδης, *Η διαμόρφωσις του αυτοκεφάλου της Βουλγαρικής Εκκλησίας (864-1235)*, Θεσσαλονίκη 1976· G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους* (μτφρ. Ι. Παναγό-

Δύο, όμως, είναι τα σημεία–σταθμοί που επέφεραν θεμελιακές μεταβολές στο καθεστώς της κανονικής δικαιοδοσίας: (1) οι νομοθετικές διατάξεις του Ιουστινιανού, δια των οποίων η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος καθίσταται ανεξάρτητη και (2) η κατά το έτος 1767 πλήρης επανυπαγωγή της υπό την κανονική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Το πρώτο όνομά της ήταν Αρχιεπισκοπή της Πρώτης Ιουστινιανής και αναφέρεται στη Νεαρά 11 και μεταγενεστέρως στη Νεαρά 131 του Ιουστινιανού· οφείλει δε το όνομα αυτό αλλά και τα προνόμιά της στο γεγονός ότι ήταν η πατρίδα του αυτοκράτορα Ιουστινιανού και ο ίδιος ανέλαβε την ανακαίνισή της δίδοντας της το όνομά του².

Το τελευταίο, δε, όνομά της, αυτό δηλαδή που έφερε κατά την επανυπαγωγή της υπό τη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου ήταν Αρχιεπισκοπή Αχριδών.

2. Η κήρυξη του αυτοκεφάλου καθεστώτος και το νομοκανονικό υπόβαθρο αυτού

Το χρονικό σημείο, το οποίο αποτελεί και την αφετηρία του «βίου» της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος ως αυτοκέφαλης, είναι το έτος 536, όταν ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός θεσπίζει τη Νεαρά ΙΑ' «Περί Προνομίων του Αρχιεπισκόπου της Πρώτης Ιουστινιανής».

Κατά την ως άνω διάταξη³: *Πολλοὶς καὶ διαφόροις τρόποις τὴν ἡμετέραν πατρίδα μεγαλύνειν ἐπιθυμοῦντες, ἐν ᾗ ὁ θεὸς ἔδωκεν ἡμῖν ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον τὸν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντα καὶ περὶ τὴν ἱερατικὴν τάξιν βουλόμεθα αὐτὴν μεγίσταις προσανξήσεσι πλατύνεσθαι, ὅπως ὁ τοῦ Α' Ἰουστινιανῆς πατρίδος ἡμῶν, ἱερώτατος κατὰ καιρὸν προϋστάμενος οὐ μόνον Μητροπολίτης ἀλλὰ καὶ Ἀρχιεπίσκοπος γένηται καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπαρχίαι ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἔξου-*

πουλου), τ. 2, Αθήναι 1979-1981· Ε. Στεργιάδου–Τέγου, *Τα σχετικά με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας Σιγγίλια του Βασιλείου του Β'*, Θεσσαλονίκη 1988 (στο εξής: *Τα σχετικά με την Αρχιεπισκοπή*)· η ίδια, *Η Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανῆς: Συμβολή στη διερεύνηση του προβλήματος*, Θεσσαλονίκη 2001 (στο εξής: *Η Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανῆς*)· Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Βυζαντινῆς κράτους, (324-565)*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1992· Ελεον. Ναξίδου, *Εκκλησία και εθνική ιδεολογία από την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος μέχρι την ίδρυση της αυτοκέφαλης «Μακεδονικής Εκκλησίας»*, Θεσσαλονίκη 1998.

2. Βλ. το σχόλιο του Θ. Βαλσαμῶνος στο Κεφ. Ε' του Τίτλ. Α' του Νομοκάνονα του Φωτίου, σε Γ. Ράλλη – Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων* (φωτοτυπική ανατύπωση), τ. Α', σ. 44: *Σημειῶσαι ἀπὸ τῆς παρουσίας Ἰουστινιανείου νεαράς* (εννοείται η νεαρά ΡΛΑ') *τὰ προνόμια τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, οὗτος γάρ ἐστιν ἀρχιεπίσκοπος τῆς α' Ἰουστινιανῆς τῆς πατρίδος τοῦ Βασιλέως Ἰουστινιανοῦ. Καὶ ἡ μὲν Βουλγαρία διὰ τοῦτο καλεῖται Ἰουστινιανῆ, διὰ τὸ τὸν βασιλεῖα Ἰουστινιανὸν ἀποκαταστήσαι τῇ βασιλείᾳ τῶν Ρωμαίων τὴν τοιαύτην χώραν.*

3. Η απόδοση του κειμένου της διατάξεως στα ελληνικά είναι του Αρχιμανδρίτη Κ. Δελικάνη, *ό.π.*, σσ. 910-911.

σίαν ὄσων, ἤτοι ἡ τε Δακία ἢ Μεσογαία καὶ ἡ Παρόχθιος Δακία, πρὸς δὲ ἡ Δευτέρα Μυσία καὶ ἡ Δαρδανία καὶ ἡ Πραιβαλιτάνη ἐπαρχία καὶ ἡ δευτέρα Μακεδονία καὶ τὸ μέρος τῆς δευτέρας Παννονίας τὸ ἐν τῇ πόλει Βακένση...

Διό, ἡ τε σὴ μακαριότης καὶ πάντες οἱ τῆς εἰρημένης πρώτης Ἰουστινιανῆς προϊστάμενοι, τὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐχέτωσαν προνόμιον, καὶ πᾶσαν ἄδειαν ἐπεκτεῖναι αὐταῖς τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν, αὐτοὺς χειροτονεῖν, καὶ ἐν πάσαις ταῖς προμνησθείσαις ἐπαρχίαις τὸ πρῶτον ἔχειν ἀξίωμα, τὴν ὑπάτην ἱερωσύνην, τὸ ὑπάτον μεγαλεῖον ὑπὸ τῆς σῆς ἕδρας πάντας καθίστασθαι καὶ σὲ μόνον Ἀρχιεπίσκοπον ἔχειν, οὐδεμίαν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας τῷ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπισκόπῳ τηρουμένης. Ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ πάντες οἱ τῆς Ἀ' Ἰουστινιανῆς προεστῶτες, ἔστωσαν δικασταὶ καὶ διαγνώμονες πάσης μεταξὺ αὐτῶν ἀναφνεΐσης διαφορᾶς, καὶ αὐτοὶ ἀπαφαισιζέτωσαν καὶ τέλος ἐπιτιθέτωσαν, καὶ αὐτοὺς χειροτονήτωσαν, μηδὲ παρ' ἄλλῳ τινὶ ἀπερχέσθωσαν, ἀλλὰ τῶν ἑαυτῶν γνωσκέτωσαν Ἀρχιεπίσκοπον πᾶσαι οἱ προμνησθεῖσαι ἐπαρχίαι καὶ τὴν αὐτοῦ συνειδέτωσαν ψῆφον καὶ εἴτε δι' ἑαυτοῦ εἴτε τῇ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ κληρικούς ἀποστέλλειν ἐχέτω πᾶσαν αὐθεντίαν καὶ πᾶσαν ἱερατικὴν ἐξουσίαν καὶ χειροτονίας ἄδειαν...

Ἵνα τοίνυν ἡ σὴ μακαριότης τὴν τῆς ἡμετέρας θεϊότητος διάταξιν γινώσση, τοῦτον ἕνεκα τὸν παρόντα νόμον τῇ σῇ σεβασμῇ ἕδρᾳ ἐπέμψαμεν, ἵνα εἰς τὸ διηνεκὲς ἔχη τὸ εὐεργέτημα τοῦτο ἡ τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἐκκλησία εἰς δόξαν τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ καὶ τὴν ἡμετέρας θεϊότητος αἰωνίαν ἀνάμνησιν. Ὅσακις δὲ τὸν τῆς σῆς ἕδρας ἰθύντορα συμβαίη τοῦ φωτὸς τούτου ἀπερχέσθαι, θεσπίζομεν τὸν κατὰ καιροὺς Ἀρχιεπίσκοπον αὐτῆς, ὑπὸ τῆς σεβασμῆς Συνόδου τῶν ἑαυτοῦ Μητροπολιτῶν χειροτονεῖσθαι, ὥσπερ προσήκει μεγαλύνεσθαι, Ἀρχιεπίσκοπον ὑπὸ πασῶν τιμώμενον τῶν Ἐκκλησιῶν, μηδεμίαν ὅλως κοινωνίας καὶ ἐν τούτῳ τῷ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπισκόπῳ φυλαττομένης...⁴.

Επανάληψη τῆς ως ἄνω ρυθμίσεως – ἀν καὶ συνοπτικότερη καὶ συντομότερη – βρίσκουμε ἕναν χρόνο αργότερα στὴ Νεαρά ΡΛΑ' (131) «Περὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ προνομίων», καὶ εἰδικότερα στὸ Κεφάλαιο 3 αὐτῆς, ὅπου γίνεται εἰδικὴ ἀναφορὰ στὴν Αρχιεπισκοπὴ τῆς Νέας Ἰουστινιανῆς.

Κατὰ τὴν ως ἄνω διάταξη⁵: Τὸν δὲ κατὰ καιρὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἔχειν ἀεὶ ὑπὸ τὴν οἰκείαν δικαιοδοσίαν του ἐπισκόπους τῶν ἐπαρχιῶν *Dacias mediterraneas* καὶ *Dacias Ripensias, Praevale* ὡς καὶ *Dardanias* καὶ *Μυσίας*, τῆς ἀνωτέρας καὶ Παννονίας, καὶ παρ' αὐτοῦ τούτους χειροτονεῖσθαι, αὐτὸν δὲ ὑπὸ τῆς

4. Βλ. τὸ πρωτότυπο στὴ Λατινικὴ σὲ Schoell – Kroll, *Corpus Juris Civilis, editio stereotypa*, Vol. 3 (Novellae), Βερολίνο 1895, σ. 94.

5. Βλ. τὸ κείμενο τῆς Νεαράς, ὁ.π., σσ. 655-656.

*οικείας συνόδου χειροτονείσθαι, και ἐν αὐταῖς ταῖς ὑποκειμέναις αὐτῷ ἐπαρχίαις τὸν τύπον ἐπέχειν αὐτὸν τοῦ ἀποστολικοῦ Ῥώμης θρόνου κατὰ τὰ ὀρισθέντα ὑπὸ τοῦ ἁγίου πάπα Βιγιλίου*⁶.

Συγκρίνοντας και αναλύοντας τις δύο προαναφερθείσες διατάξεις, τρία είναι τα σημεία τα οποία χρήζουν της προσοχής μας.

Το πρώτο σημείο είναι ο προσδιορισμός των ορίων της κανονικής δικαιοδοσίας της νέας εκκλησιαστικής περιφέρειας.

Η κανονική δικαιοδοσία ως μια εκ των δύο αρχών της κατά τόπον αρμοδιότητας οριοθετείται από δύο στοιχεία, αυτό της κατά τόπον αρμοδιότητας και αυτό της κατά πρόσωπον αρμοδιότητας⁷, στοιχεία τα οποία ρυθμίζονται και στη συγκεκριμένη νομική διάταξη.

Κατ' αρχήν, ορίζονται τα γεωγραφικά όρια της κανονικής δικαιοδοσίας της νέας εκκλησιαστικής περιφέρειας (το στοιχείο της κατά τόπον αρμοδιότητας). Τα όρια αυτά συμπίπτουν με τα γεωγραφικά όρια των διοικητικών περιφερειών της Μεσογειακής Δακίας και της Δακίας της Παρόχθιας, της Πρεβελέας, της Δαρδανίας, της Μυσίας και της Παννονίας της ανωτέρας.

Δευτερευόντως ορίζονται και τα πρόσωπα επί των οποίων ασκείται η κανονική δικαιοδοσία (το στοιχείο της κατά πρόσωπον αρμοδιότητας). Τα πρόσωπα αυτά είναι οι επίσκοποι, οι οποίοι διοικούν τις ως άνω εκκλησιαστικές – και ταυτοχρόνως διοικητικές – περιφέρειες.

Το δεύτερο σημείο είναι η δημιουργία συνόδου υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου της Πρώτης Ιουστινιανής.

Η σύνοδος αυτή αποτελείται από τους επισκόπους, οι οποίοι υπάγονται υπό τον Αρχιεπίσκοπο της Πρώτης Ιουστινιανής, και που δεν είναι άλλοι από τους προκαθημένους των υπαγομένων στην Αρχιεπισκοπή διοικητικών περιφερειών της Μεσογειακής Δακίας, της Παρόχθιας Δακίας, της Πρεβελέας, της Δαρδανίας, της Μυσίας και της Παννονίας της ανωτέρας.

Τέλος, το τρίτο σημείο είναι η νομοθετική κατοχύρωση της διασυνδέσεως του δικαίου των χειροτονιών με τα όρια της κανονικής δικαιοδοσίας. Όπως σαφώς ορίζεται, ο μεν Αρχιεπίσκοπος της Νέας Ιουστινιανής και πρόεδρος της συνόδου χειροτονεί τους επισκόπους του, αυτός, δε, χειροτονείται από τη σύνοδό του.

Εξ αυτών των στοιχείων, τα δύο πρώτα, δηλαδή ο προσδιορισμός των

6. Βλ. τη διάταξη αυτή και σε *Βασιλικά*, Βιβλ. 5, Τίτλ. 3, Κεφ. Α' (υπό Ι. Ζέπου, Αθήναι 1910). Βλ. επίσης και *Νομοκάνονα Φωτίου*, Τίτλ. Α', Κεφ. Ε', σε Ράλλη – Ποτλή, *ό.π.*, σ. 42: *Και ἡ ἡ' διάταξη τοῦ α' τίτλ. τῶν Νεαρῶν και ἡ γ' τοῦ β' τίτλ. ποιῶσι τὸν Πρίμας Ἰουστινιανῆς ἀρχιεπίσκοπον, και ὅτι μείζων ἐστὶ μητροπολίτου, και ὅτι ὑπὸ τῆς συνόδου αὐτοῦ χειροτονεῖται, και ποίας ἐπαρχίας ἔχει».*

7. Περί αυτών βλ. εκτεν. Αν. Βαβούσκος, *Θεμελιώδεις αρχές εκκλησιαστικής δικονομίας – Η αρχή της εξασφαλίσεως της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας των οργάνων απονομῆς της εκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 215επ.

ορίων κανονικής δικαιοδοσίας με βάση συγκεκριμένες διοικητικές περιφέρειες και με βάση τους επισκόπους που υπάγονται σ' αυτά, και η δημιουργία της αντίστοιχης συνόδου συνθέτουν την έννοια του αυτοκεφάλου, αφού συνιστούν τις ελάχιστες προϋποθέσεις για τη σύσταση ανεξάρτητης εκκλησιαστικής περιφέρειας.

Ελλείπει, όμως, όπως φαίνεται, μια προϋπόθεση και αυτή είναι η απόφαση της αρμόδιας εκκλησιαστικής αρχής περί παραχώρησης του αυτοκεφάλου καθεστώτος, ζήτημα το οποίο θα μας απασχολήσει παρακάτω.

Όμως, ο προβληματισμός γεννάται όχι τόσο από τη ρύθμιση του ζητήματος των ορίων κανονικής δικαιοδοσίας της νέας εκκλησιαστικής περιφέρειας όσον από την πρωτοβουλία του επικεφαλής της κρατικής εξουσίας, του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, να παραχωρήσει σ' αυτήν αυτοκέφαλο καθεστώς με πολιτειακή πράξη. Και μάλιστα έχοντας ως αιτιολογία όχι κάποια συντελεσθείσα μεταβολή διοικητικών ορίων στις συγκεκριμένες επαρχίες, αλλά την ιδιότητα της έδρας της εκκλησιαστικής περιφέρειας ως πατρίδας του νομοθετούντος αυτοκράτορα.

Κατά το Κανονικό Δίκαιο, η παραχώρηση αυτοκεφάλου καθεστώτος σε μία εκκλησιαστική περιφέρεια υπάγεται στην αρμοδιότητα συλλογικού οργάνου της Εκκλησίας, και ειδικότερα συνόδου Επισκόπων.

Έτσι, η μεν Α' Οικουμενική σύνοδος ρύθμισε τις περιπτώσεις των Εκκλησιών της Ρώμης, της Αλεξανδρείας, της Αντιοχείας και των Ιεροσολύμων⁸, η Β' Οικουμενική σύνοδος την περίπτωση της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως⁹ και η Γ' Οικουμενική Σύνοδος την περίπτωση της Εκκλησίας της Κύπρου¹⁰.

Ύστερα, λοιπόν, από τη σύντομη παράθεση των βασικών στοιχείων των δύο νομοθετικών ρυθμίσεων του Ιουστινιανού, το ερώτημα που γεννάται είναι το εξής: Υπήρξε κανονική ή όχι η σύσταση της αυτοκέφαλης Αρχιεπισκοπής της Νέας Ιουστινιανής;

Όπως προαναφέρθηκε, η Αρχιεπισκοπή της Νέας Ιουστινιανής ανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη το έτος 536.

Μέχρι το έτος-ορόσημο είχαν ήδη συγκληθεί οι Οικουμενικές και Τοπικές Σύνοδοι των οποίων το νομοθετικό έργο επικυρώθηκε από τον Β' κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου¹¹, με αποτέλεσμα να έχουμε κατά το μάλλον ή ήττον παγιωμένες τις απόψεις της Εκκλησίας γύρω από τα ζη-

8. Βλ. σχετ. τους κανόνες ΣΓ' και Ζ', σε Ράλλη – Ποτλή, *ό.π.*, τ. Α', σσ. 128 και 131-132 αντιστοίχως.

9. Βλ. σχετ. τον κανόνα Γ', σε Ράλλη – Ποτλή, *ό.π.*, τ. Α', σ. 173.

10. Βλ. σχετ. τον κανόνα Η', σε Ράλλη – Ποτλή, *ό.π.*, τ. Α', σ. 203. Βλ. επίσης και τον κανόνα ΛΘ' της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου σε Ράλλη – Ποτλή, *αυτ.*, τ. Α', σσ. 395-396.

11. Βλ. το κείμενο του κανόνα σε Ράλλη – Ποτλή, *ό.π.*, τ. Α', σσ. 308-310.

τήματα της παραχωρήσεως αυτοκεφάλου καθεστώτος και των ορίων δικαιοδοσίας. Και ήδη, όπως προαναφέρθηκε, η μεν Α΄ Οικουμενική σύνοδος είχε ήδη ρυθμίσει τις περιπτώσεις των Εκκλησιών της Ρώμης, της Αλεξανδρείας, της Αντιοχείας και των Ιεροσολύμων, η Β΄ Οικουμενική σύνοδος την περίπτωση της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως και η Γ΄ Οικουμενική Σύνοδος την περίπτωση της Εκκλησίας της Κύπρου.

Με αυτά τα δεδομένα θα εξετασθούν με τη σειρά τα στοιχεία ως συστατικά στοιχεία των δύο ως άνω Νεαρών.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, το πρώτο στοιχείο είναι αυτό του προσδιορισμού των ορίων κανονικής δικαιοδοσίας. Και στο σημείο αυτό οι νομοθετικές ρυθμίσεις του Ιουστινιανού ακολουθούν τις ρυθμίσεις αλλά και το πνεύμα της κανονικής νομοθεσίας. Αφού σαφώς ορίζουν τις γεωγραφικές περιφέρειες, οι οποίες υπάγονται υπό τη δικαιοδοσία της ιδρυθείσης Αρχιεπισκοπής¹².

Πέραν τούτων, όμως, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθούν και τα εξής:

Πρώτον, ότι – όπως έχει ήδη λεχθεί – το κριτήριο, άλλως η αιτιολογία, που χρησιμοποιήθηκε για τη μεταβολή του κανονικού καθεστώτος της Αρχιεπισκοπής της Νέας Ιουστινιανής, ήταν η ιδιότητα της έδρας της Αρχιεπισκοπής ως πατρίδας του Ιουστινιανού. Βεβαίως, δεν είναι η πρώτη φορά που το κριτήριο το οποίο χρησιμοποιείται είναι πολιτικής φύσεως. Άλλωστε είναι γνωστή η περίπτωση της ανυψώσεως του Θρόνου της Κωνσταντινουπόλεως, όπου χρησιμοποιήθηκε ως κριτήριο η ιδιότητα της πόλεως ως πρωτεύουσα του Κράτους¹³. Αλλά διαφοροποιείται σαφώς ως προς την αξία του κριτηρίου που επέλεξε ο Ιουστινιανός, στην ιεραρχική κλίμακα των ομοίων κριτηρίων. Αφού η ιδιότητα αυτή της πόλεως¹⁴, ως αφορώσα στο συγκεκριμένο πρόσωπο (αυτό του αυτοκράτορα), θα πρέπει μάλλον να θεωρηθεί υποδεέστερη της αντίστοιχης που κατείχε η Κωνσταντινούπολη, δηλαδή της πρωτεύουσας του Κράτους, και η οποία είναι ευρύτερης σημασίας και γενικότερου ενδιαφέροντος.

Δεύτερον, η Νεαρά ΡΛΑ΄ συνετάγη «κατά τα ορισθέντα υπό του αγίου Πάπα Βιγιλίου»¹⁵. Πράγμα το οποίο επιτρέπει να επισημανθεί ότι στη συ-

12. Βλ. Νεαρά ΚΑ΄: *...ή τε Δακία ή Μεσογαία και ή Παρόχθιος Δακία, προς δέ ή Δευτέρα Μυσία και ή Δαρδανία και ή Πραιβαλιτάνη επαρχία και ή δευτέρα Μακεδονία και τὸ μέρος τῆς δευτέρας Παννονίας τὸ ἐν τῇ πόλει Βαζένση...*

Βλ. Νεαρά ΡΛΑ΄: *...τῶν ἐπαρχιῶν Dacias mediterraneas καὶ Dacias Ripensias, Praevale ὡς καὶ Dardanias καὶ Μυσίας, τῆς ἀνωτέρας καὶ Παννονίας.*

13. Βλ. σχετ. τα κάτωθι του Γ΄ κανόνα της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου (ό.π., σμ. 8) ερμηνευτικά σχόλια των Ι. Ζωναρά, Θ. Βαλσαμώνος και Α. Αριστηνού σε Ράλλη – Ποτλή, ό.π., τ. Α΄, σσ. 173-174, 175 και 176 αντιστοίχως. Για τον Γ΄ κανόνα εκτενέστερα βλ. αντί άλλων Μάξιμος, Μητροπολίτης Σάρδεων, *Το Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ορθοδόξῳ Εκκλησίᾳ*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν, 1972, σ. 101επ.

14. Ως τέτοια ιδιότητα εννοείται αυτή της πατρίδας του αυτοκράτορα.

15. Βλ. το κείμενο της Νεαρᾶς παραπάνω.

γκεκριμένη περίπτωση της Αρχιεπισκοπής της Νέας Ιουστινιανής, η πρωτοβουλία του αυτοκράτορα Ιουστινιανού ανελήφθη κατόπιν προηγούμενης σχετικής σύμφωνης γνώμης του τότε Πάπα Ρώμης Βιγιλίου περί της ανακηρύξεως της εκκλησιαστικής αυτής περιφέρειας ως αυτοκέφαλης¹⁶. Και απλώς ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός έσπευσε να κατοχυρώσει και νομοθετικώς την απόφασή του για την ίδρυση της Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής συμφώνως προς την προηγηθείσα εκκλησιαστική πράξη, δηλαδή τη σύμφωνη γνώμη του Πάπα Ρώμης.

Συνεπώς, θα μπορούσε κατ' αρχήν να υποστηριχθεί η κανονικότητα της ανακηρύξεως της Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής ως αυτοκέφαλης, αφού της πολιτειακής πράξεως είχε προηγηθεί αντίστοιχη πράξη από όργανο της Εκκλησίας.

Το ζήτημα όμως είναι εάν η πράξη αυτή του Πάπα Βιγιλίου πληροί ή όχι τις προϋποθέσεις τις οποίες η κανονική νομοθεσία προέβλεπε τη χρονική εκείνη στιγμή. Διότι, και αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, καμία μεταγενέστερη Σύνοδος δεν επεκύρωσε την ανακήρυξη ως αυτοκέφαλης της Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής¹⁷.

Όπως είδαμε ήδη παραπάνω, οι μέχρι την ψήφιση της δεύτερης Νεαράς, της ΡΛΑ', περιπτώσεις μεταβολής κανονικού καθεστώτος υφισταμένων εκκλησιαστικών περιφερειών κρίθηκαν από συνόδους, και δη Οικουμενικές.

Στην περίπτωση της Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής δεν φαίνεται να υπάρχει τέτοια συνοδική απόφαση, αφού σε κανέναν κανόνα Οικουμενικής ή Τοπικής Συνόδου δεν γίνεται αναφορά στην επαρχία αυτή, είτε προ είτε μετά την ψήφιση της ως άνω δεύτερης Νεαράς. Ακόμη και αν ήθελε θεωρηθεί ότι η φράση «κατά τα ορισθέντα υπό του αγίου Πάπα Βιγι-

16. Το κείμενο δεν παρέχει τη δυνατότητα να προσδιορισθεί η φύση των απόψεων του Πάπα Ρώμης, αν δηλαδή επρόκειτο για απλή σύμφωνη γνώμη, επίσημη απόφαση ή συναίνεση υπό όρους. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η άποψη του Πάπα Ρώμης – όπως και αν εκφράσθηκε – είχε προηγηθεί της ψηφίσεως της Νεαράς ΡΛΑ', λόγω της χρήσεως της μετοχής αορίστου «ορισθέντα». Κατά την Τέγου-Στεργιάδου, *Η Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής*, ό.π., σ. 24, από το κείμενο της Νεαράς φαίνεται ότι ο Ιουστινιανός ήλθε κατά κάποιο τρόπο σε διαπραγματεύσεις με τον πάπα Βιγίλιο σχετικά με την εκκλησιαστική δικαιοδοσία του επισκόπου της Πρώτης Ιουστινιανής, προφανώς διότι δεν υπήρξε κάποιο συνοδικό ψήφισμα με το οποίο να αναγορευόταν η Εκκλησία σε αυτοκέφαλη. Αντίθετη άποψη φαίνεται να διατυπώνεται στην Καθολική Εγκυκλοπαίδεια (βλ. <http://www.Newadvent.org/cathen/01103b.htm>, λήμμα: Achrida), κατά την οποία η αναγνώριση από τον Πάπα Ρώμης στον Μητροπολίτη της Πρώτης Ιουστινιανής της εξουσίας ασκήσεως πατριαρχικών δικαιωμάτων εντός των ορίων της δικής του (εννοείται του Πάπα) περιφέρειας έγινε υπό καθεστώς πίεσεως από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό.

17. Κατά την Τέγου-Στεργιάδου, *Η Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής*, ό.π., σ. 24, η σιωπή των συνόδων (της Ε' και της Πενθέκτης) αποδεικνύει ότι εθεωρείτο αντικανονική η ίδρυση της Αρχιεπισκοπής Ιουστινιανής.

λίου» υποκρύπτει πιθανή προγενέστερη συνοδική απόφαση της Εκκλησίας της Ρώμης, στη δικαιοδοσία της οποίας ανήκε τότε η γεωγραφική περιφέρεια της μετέπειτα Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη τα παραπάνω, θα πρέπει μάλλον να κλίνουμε προς την άποψη, ότι για την ανακήρυξη ως αυτοκέφαλης της Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής δεν ακολουθήθηκε η κατά τη διδασκαλία της Εκκλησίας διαδικασία. Η Αρχιεπισκοπή της Πρώτης Ιουστινιανής ιδρύθηκε με πολιτειακή πράξη, χωρίς προηγούμενη απόφαση της Εκκλησίας. Και όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, και με ανάλογη διαδικασία – δηλαδή με έκδοση πολιτειακής πράξεως – έπαυσε η Εκκλησία αυτή να είναι αυτοκέφαλη.

3. Η ανάκληση του αυτοκεφάλου καθεστώτος

Το δεύτερο σημείο – σταθμός στην εξέλιξη του καθεστώτος κανονικής δικαιοδοσίας είναι το έτος 1767¹⁸, κατά το οποίο η μέχρι πρότινος κατάσταση ανατρέπεται άρδην και το υπό συζήτησιν ως προς την κανονικότητά του αυτοκέφαλο αίρεται κατόπιν αιτήσεως της Αρχιεπισκοπής Αχριδών πλέον¹⁹.

Το αξιοσημείωτο είναι ότι η αίτηση αυτή υποβλήθηκε από την αιτούσα Εκκλησία όχι στο Οικουμενικό Πατριαρχείο αλλά στη διοικητική αρχή του Οθωμανικού Κράτους, η οποία αφού έκανε δεκτή την αίτηση προχώρησε στη σχετική νομοθετική ρύθμιση. Σε εφαρμογή, δε, της ρυθμίσεως αυτής το Οικουμενικό Πατριαρχείο απέστειλε στην αιτούσα Εκκλησία το από 15 Μαΐου 1767 Πατριαρχικό και Συνοδικό Γράμμα²⁰, δια του οποίου της ανακοινώνεται η επανυπαγωγή της υπό τη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Όπως προκύπτει από το αμέσως παρακάτω παρατιθέμενο Πατριαρχικό και Συνοδικό Γράμμα, η αιτία για την υποβολή του αιτήματος επανυπαγωγής στη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου οφειλόταν στην άσχημη κατάσταση της αιτούσης Εκκλησίας²¹. Για τον λόγο αυτόν – πάντοτε

18. Επί πατριαρχείας Σαμουήλ του Α΄, η οποία διήρθε από 24 Μαρτ. 1763 μέχρι 5 Νοεμβρ. 1768. Βλ. Β. Στανουίδης, *Ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου (1453 – σήμερα)*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, 1987, σ. 270.

19. Βλ. και Αλεξούδης, *Μητροπολίτης Αμασειας, ό.π., (1888-1889)*, 158: ...μέχρι του 1767 σωτηρίου έτους, ότε, αίτήσει του κλήρου και του λαού σύμπαντος του κλίματος εκείνου της Αρχιεπισκοπής Αχριδών Α΄ Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας, υπετάγησαν προσαρηθείσαι πάσαι αί εκκλησιαστικά εκείναι μητροπόλεις και επισκοπαί εις την κανονικήν δικαιοδοσίαν του πατριαρχικού θρόνου της Κωνσταντινουπόλεως επί της πατριαρχείας του αιδίμου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Σαμουήλ του Χαντζερή.

20. Το Γράμμα αφορά στην ανάκληση του αυτοκεφάλου καθεστώτος δύο Αρχιεπισκοπών, της Αχριδών και της Ιπεκίου.

21. Βλ. επίσης Κυριακός, *ό.π., σ. 42*, ο οποίος σημειώνει χαρακτηριστικώς: *Κατά δέ*

κατά το Γράμμα – ο αρχιερατικώς προϊστάμενος της Αρχιεπισκοπής Αχρίδων (όπως και ο αντίστοιχος της Αρχιεπισκοπής Ιπεκίου) κατόπιν σύμφωνης γνώμης του ποιμνίου και του οικειοθελώς παραιτηθέντος Αρχιεπισκόπου απευθύνθηκαν προς τον Σουλτάνο και ζήτησαν την υπαγωγή στη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου²².

Το κείμενο του Γράμματος έχει ως εξής²³:

«Ἀνδρῶν μὲν εἶη σοφῶν τὰ ὀνόματα παρεξετάζειν τοῖς πράγμασι, καὶ μὴ ὡς ἔτυχε παραδέχεσθαι, νομικῶν δὲ καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀπάτην ποιῆσθαι κατάφορον, καπὶ τὸ βέλτιον ἐπανάγειν τὰ πράγματα. Παραχαράττεται γὰρ πολλάκις οὐχ ὅπως τοῖς ἐν λόγοις σοφιζομένοις, ἀλλ' ἤδη πὸν καὶ ἐν πολιτείαις τοῖς μὴ ὀρθῶς χρωμένοις τοῖς πράγμασι, περικαλύμματά πως τοῖς οἰκείας ἀδοξίας τὰ σεμνὰ ποιουμένοις τῶν ὀνομάτων.....νεαρὰν οὖν σημαίνειν οἶδαμεν θέσπισμα καὶ διαταγὴν βασιλέως, ἥτοι τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα ἐπανορθοῦσαν ἢ τάττουσαν, ἔνθα μηδέποτε νόμος ἔκειτο, ἦν δὴ διάταξιν καὶ νόμον βασιλικὸν κοινότερον ὀνομάζομεν, Ῥωμαῖοι δὲ Σάκραν, καὶ τουρκικώτερον Χάτι Σερίφιον' τὸν δὲ δὴ νομοθετεῖν μέλλοντα,χορῆ ἐπανορθοῦν τὰ μὴ καλῶς κείσθαι δόξαντα, οὐ μὴν δὲ τὰ καλῶς ἔχοντα περιτρέπειν ἐπιχειρεῖν, ὡς τινὲς ἐν ἀρχαῖοις χρόνοις τῶν ἡμετέρων..... ἦκιστα μὲν εἰς σύστασιν, ἀνατροπὴν δὲ μᾶλλον τῶν καλῶς τὴν ἀρχὴν τεταγμένων, καὶ ταῦτα ἰερῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, οἰκείους ἐξέθεντο νόμους καὶ Νεαρὰς ἀπεκάλεσαν. Τῶν γὰρ πάσαι φιλαλληλῶς συνεστώτων μερῶν καὶ συναπαρτιζόντων τὸ καθόλου τῆς Ἐκκλησίας σῶμα, τὰς δύο ταύτας Ἐπαρχίας καὶ Ἐκκλησίας, τῆς Ἀχρίδος, φαμέν, καὶ τὴν Ἰπεκίου, βιαίως ἀποσπᾶσαντες καὶ ἀφελόμενοι, αὐτονόμους ἢ μᾶλλον ἀπολύτους εἶασαν, καπὶ τούτῳ Νεαρὰς ἐξέθεντο, Νεαρὰς δὲ πολλῶν παραιτίου κακῶν. Ἐντεῦθεν γὰρ τὰ δεινὰ ἐναρξάμενα, καὶ προϊόντι συναρξάνομενα τῷ χρόνῳ, μηδενὸς ὄντος τοῦ ἀναστέλλοντος, πανωλεθρίαν ἠπέιλουν

τὸ 1767 ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου τοῦ Α' ἕνεκα τῆς ἀθλίας καταστάσεως, ἐν ἣ διεκείντο τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα ἐν Βουλγαρία, αὐτοὶ οὗτοι οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶν Σέρβων ἐπισκόπων μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς κληρικῶν ἐζήτησαν νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα εὗρωσι προστασίαν παρ' αὐτοῦ κατὰ τῶν διαφόρων δεσποτῶν. Καὶ συμπληρῶνει ὁ συγγραφέας (βλ. αὐτ., σ. 42, σημ. 1): Μετὰ μικρὸν δὲ τὰ αὐτὰ ζηλώσαντες καὶ διαπραξάμενοι οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ κλίματος τῶν Ἀχρίδων ἔτυχον τῶν αὐτῶν Κονιδάρης, ὁ.π., σ. 75 καὶ Ταχιάς, «Ο τελευταῖος Αρχιεπίσκοπος», ὁ.π., 19.

22. Κατὰ τον Ταχιά, «Ο τελευταῖος Αρχιεπίσκοπος», ὁ.π., 21, ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπὴ στον Καλλίνικο Δελικάνη, ὁ τελευταῖος Αρχιεπίσκοπος Αχρίδων Αρσένιος μετέβη στην Κωνσταντινούπολη ὅπου υπέβαλε εγγράφως τὴν παραίτησή του (με ἡμερομηνία 16.1.1767), συνοδεύοντάς τὴν καὶ ἀπὸ συνυποσχετικὸ ἔγγραφο τῶν ὑπ' αὐτῶν μητροπολιτῶν ὅτι ἀποδέχονταν τὴν κατάργησι τῆς Αρχιεπισκοπῆς.

23. Βλ. τὸ κείμενο σε Γρηγορίου, ὁ.π., σσ. 92-95.

ταῖς ἐκκλησίαις ἐκείναις· συχνοὶ γὰρ τῶν ἀφανῶν καὶ ἀσήμων ἔξωθέν ποθεν προσβάλλοντες, ἀντεξωθοῦντο ἀλλήλους, καὶ τὸ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἀρπάζοντες ὄνομα, δεινῶς καταρχοῦντο τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκείνων, θύοντε καὶ ἀπολλύοντες καὶ χρέεσιν ἐπάγοντες χρέη, ὥστε τοὺς μὲν ἐν αὐταῖς προϊστάμενους Ἀρχιερεῖς ἀδεῶς καταδιώκεσθαι, ζημίαις τε καὶ ὑπερορίαις ἀδίκους καθυποβάλλεσθαι, τὰ δὲ λογικὰ ἐκεῖνα τοῦ Χριστοῦ ποιμνία, τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους χριστιανοὺς κατατρύχεσθαι, καὶ μονονοῦ κινδυνεύειν ἐξαφανισθῆναι τέλεον τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας· εἰς τοιοῦτον γὰρ ἀξιοθρήνητον πέρας ἤδη ληγούσης τῆς αὐτονομίας ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκείνων, οἱ ἐν αὐταῖς ἀρχιερατικῶς ἤδη προϊστάμενοι μετὰ τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτοῖς λογικῶν ποιμνίων ἐν ἀμηχανία γενόμενοι παντελεῖ, κατέφυγον ὁμοθυμαδὸν ἐνταῦθα εἰς βασιλεύουσαν, καὶ γνώμη κοινῇ τῶν ἐκεῖσε χριστιανῶν, συναινούντων καὶ τῶν τέως ἐχόντων τὰς ἀρχιεπισκοπὰς ἐκείνας καὶ παραιτουμένων οἰκείᾳ βουλή, προσέδραμον τῷ βασιλεῖ Κράτει διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς, καὶ ἐδεήθησαν θερμῶς ἀποκατασθῆναι τὰς δύο ταύτας Ἀρχιεπισκοπὰς Ἀχριδῶν καὶ Ἰπεκίου, μετὰ τῶν ἐν αὐταῖς Μητροπόλεων καὶ παροικιῶν ἀπασῶν, εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς ἀγιώτατον Ἀποστολικὸν Πατριαρχικὸν καὶ Οἰκουμενικὸν θρόνον, καὶ συναρμολογηθῆναι τῷ λοιπῷ τῆς Ἐκκλησίας σώματι. Τοῦ γοῦν κραταιοτάτου ἡμῶν Ἄνακτος ὃν ὁ Κύριος πλυεοτοίη, ἐπινεύσαντος εὐμενῶς ταῖς θεομαῖς αὐτῶν δεήσεις, Νεαρά, ἦτοι Χάτι Σερίφιον ἐξεδόθη, ὅπως εἰς τὸν ἅπαντα αἰῶνα διατελῶσιν ἀμφοτέραι αἱ ἐπαρχαί ἐκεῖναι Ἀχριδῶν καὶ Ἰπεκίου ὑποκειμέναι τῷ καθ' ἡμᾶς τούτῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ Μητροπόλεις καὶ κατὰ πάντα διοικούμεναι καὶ διεξαγόμεναι...

Εἰς ἔνδειξιν οὖν διηνεκῆ τοῦ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις χρόνοις γεγονότος, τὰς διαληφθείσας ἀγίας Ἐκκλησίας Ἀχριδῶν καὶ Ἰπεκίου πρὸς τὸ εἶναι συνηνωμένας καὶ ὑποκειμένας πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς ἀγιώτατον Ἀποστολικὸν Πατριαρχικὸν καὶ Οἰκουμενικὸν θρόνον ἐξετέθη καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν Γράμμα ἐν τῷ ἱερῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψξζ. ἐπινεμήσεως ΙΕ' Μαΐου».

Ἡ περιγραφή στο ως ἄνω Πατριαρχικὸ καὶ Συνοδικὸ Γράμμα τῆς ὅλης διαδικασίας ἐπανυπαγωγῆς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν (καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἰπεκίου) ὑπὸ τῆ δικαιοδοσία του Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἶναι ἰδιαίτερος ἀκριβῆς καὶ σαφῆς. Παρὰλλήλως, ὅμως, εἶναι καὶ ἰδιαίτερος καυστικὴ καὶ αυστηρὴ, ἰδίως στο τμήμα του Γράμματος που γίνεται μι ἀναδρομὴ στο διαρρεῦσαν διάστημα ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν ὡς Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς μέχρι τὴν ἀποστολὴ τῆς κρίσιμης ἐπιστολῆς.

Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση του Γράμματος προκύπτουν δύο σημαντικὰ στοιχεῖα:

Το πρώτο είναι ότι για το Οθωμανικό Κράτος η Αρχιεπισκοπή Αχριδών²⁴ είναι αυτοκέφαλη εκκλησιαστική περιφέρεια, αφού ως τέτοια δηλώνεται. Γι' αυτόν τον λόγο προβαίνει στη νομοθετική ρύθμιση της καταργήσεως του επικαλουμένου από αυτήν αυτοκεφάλου καθεστώτος και της επανυπαγωγής της υπό τη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Το δεύτερο είναι ότι για το Οικουμενικό Πατριαρχείο η πάλαι ποτέ Αρχιεπισκοπή της Πρώτης Ιουστινιανής και νυν Αρχιεπισκοπή Αχριδών ουδέποτε έπαυσε να θεωρείται ως αντικανονικώς κηρυχθείσα αυτοκέφαλη Εκκλησία. Και τούτο, διότι η επανυπαγωγή της Αρχιεπισκοπής Αχριδών υπό τη δικαιοδοσία αυτού συντελείται όχι με Πατριαρχικό και Συνοδικό Τόμο ή Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη, όπως συμβαίνει όταν πρόκειται για εκκλησιαστική περιφέρεια που αποκτά δική της οντότητα και υπόσταση με την προβλεπόμενη διαδικασία. Συντελείται με Πατριαρχικό και Συνοδικό Γράμμα, το οποίο βεβαίως δεν συνιστά επίσημη Πράξη μεταβολής νομοκανονικού καθεστώτος. Το ως άνω Γράμμα συνιστά μια ανακοίνωση επαναφοράς στην προτέρα κατάσταση, που δεν είναι άλλη από την κανονική τάξη, η οποία εθεωρείτο ότι παραβιάσθηκε από της εποχής των Νεαρών του αυτοκράτορα Ιουστινιανού.

4. Συμπεράσματα

Τελικώς, όπως προκύπτει από τα προεκτεθέντα, τόσον η ανακήρυξη ως αυτοκέφαλης της Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής²⁵ όσον και η κατάργηση του αυτοκεφάλου καθεστώτος της διαδόχου αυτής Αρχιεπισκοπής Αχριδών και η επανυπαγωγή της υπό το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν έγιναν δια της «κανονικής» οδού²⁶.

Έτσι, στη μεν πρώτη περίπτωση, αυτή της κηρύξεως του αυτοκεφάλου καθεστώτος, είχαμε ενέργεια ανωτάτου πολιτειακού οργάνου (του αυτοκράτορα Ιουστινιανού), η οποία συνίστατο στη θέσπιση νομοθετικής διατάξεως χωρίς προηγούμενη ενέργεια – απόφαση εκκλησιαστικού οργάνου.

Στη δε δεύτερη περίπτωση, αυτή της καταργήσεως του αυτοκεφάλου καθεστώτος, είχαμε επίσης ενέργεια πολιτειακού οργάνου (του Σουλτάνου),

24. Οι ίδιες διαπιστώσεις ισχύουν και για την Αρχιεπισκοπή Ιπεκίου.

25. Υπέρ του αντικανονικού χαρακτήρα της ανακηρύξεως της Αρχιεπισκοπής Αχριδών ως αυτοκέφαλης τάσσεται και ο Γρηγόριος, *ό.π.*, σ. 7 επ., όπου και ισχυρή επιχειρηματολογία. Η αναφορά του, βεβαίως, στην Αρχιεπισκοπή Αχριδών οφείλεται στο γεγονός ότι κατά τη συγγραφή του βιβλίου του αυτή ήταν η ονομασία της εκκλησιαστικής περιφέρειας. Βλ. επίσης και Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σσ. 41-42.

26. Σύμφωνα και ο Δήμιτσας, *ό.π.*, σ. 79 επ., ο οποίος επιχειρηματολογεί κατά της στάσεως του Οικουμενικού Πατριαρχείου και συγκεκριμένα κατά της στάσεως του τότε Πατριάρχη Σαμουήλ.

η οποία συνίστατο στην έκδοση Χάτι Σεριφιού, που επέτρεψε την έκδοση του Πατριαρχικού και Συνοδικού Γράμματος και την επικύρωση της επαναφοράς στην κανονική τάξη. Χωρίς βεβαίως σε καμία περίπτωση να μπορεί το εν λόγω Γράμμα να θεωρηθεί ως η προβλεπόμενη από τη διδασκαλία της Εκκλησίας για την κατάργηση αυτοκεφάλου καθεστώτος Πράξη.

Ουσιαστικώς, πρόκειται για μια εκκλησιαστική περιφέρεια, η οποία «αντικανονικώς» κηρύχθηκε αυτοκέφαλη και «αντικανονικώς» απώλεσε το αυτοκέφαλο καθεστώς της και επανήλθε στην κανονική τάξη και υπήχθη στη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Και βεβαίως, η «αντικανονική» επαναφορά στην κανονική τάξη ήταν αναπόδραστη συνέπεια της «αντικανονικής» κηρύξεώς της ως αυτοκέφαλης. Αφού η τυχόν κατάργηση του «αντικανονικού» αυτοκεφάλου καθεστώτος της Αρχιεπισκοπής της Πρώτης Ιουστινιανής με τη διαδικασία που προβλέπεται για τις κανονικώς κηρυχθείσες αυτοκέφαλες Εκκλησίες, θα εσήμαινε έμμεση παραδοχή από πλευράς Οικουμενικού Πατριαρχείου της κηρύξεως του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας αυτής ως «κανονικής».

Τα συμπεράσματα αυτά, βεβαίως, δεν αναιρούν την προσφορά της Αρχιεπισκοπής Αχριδών καθ' όλη τη διάρκεια του έστω και αντικανονικού βίου της. Θα έλεγα μάλιστα ότι ιδίως η επανυπαγωγή της – παρά τη μη σύμφωνη με τους ιερούς κανόνες διαδικασία – υπό το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επηρέασε σημαντικώς το έργο του τελευταίου σ' όλο το διάστημα που ακολούθησε μέχρι τη λήξη του Μακεδονικού Αγώνα.

Η επανυπαγωγή της είχε ως άμεση συνέπεια την επέκταση των γεωγραφικών ορίων της κανονικής δικαιοδοσίας της Μητρος Εκκλησίας, η οποία είχε ως περαιτέρω συνέπεια τη γεωγραφική επέκταση και της ασκουμένης από αυτήν πνευματικής και διοικητικής εποπτείας. Έτσι, ένα υπολογίσιμο τμήμα του μακεδονικού Ελληνισμού τέθηκε υπό την προστασία αλλά και τον έλεγχο – ως μου επιτραπεί η έκφραση – του Οικουμενικού Πατριαρχείου, δυνάμενο πλέον να ενεργεί και να ανθίσταται, έχοντας την ενεργό συμπαράσταση αλλά και καθοδήγηση των κληρικών αυτού. Και οπωσδήποτε τα πράγματα δεν θα είχαν έτσι, αν η Αρχιεπισκοπή Αχριδών είχε παραμείνει αυτοκέφαλη εκκλησιαστική περιφέρεια, οπότε και ο εκεί μακεδονικός Ελληνισμός θα αγωνιζόταν μεν για τους ίδιους με τον υπόλοιπο μακεδονικό Ελληνισμό σκοπούς, όχι όμως υπό κοινή εκκλησιαστική σκέπη. Και η διαφοροποίηση αυτή θεωρώ ότι είναι κρίσιμη, αφού η κοινότητα στόχων δεν θα ηκολουθείτο και από ταυτότητα εκκλησιαστική ηγεσίας, όταν όλοι γνωρίζουμε τον θεμελιακό ρόλο της Εκκλησίας στον Μακεδονικό Αγώνα, και όχι μόνον σ' αυτόν.

RÉSUMÉ

Anastasios K. Vavoukos, *Le statut juridictionnel de l'Archevêché d'Achride. Une perspective nomocanonique.*

Tant la nomination de l'archevêché de *Justiniana Prima* comme église autocéphale en 536, que l'abolition de ce statut administratif (cette foi ci sous son nouveau nom *archevêché d'Achride*) et le fait d'être de nouveau soumise sous la juridiction du patriarcat œcuménique en 1767, n'étaient pas conformes à la règle ecclésiastique.

Dans le premier cas, son caractère autocéphale dérive d'un décret de l'empereur Justinien, sans avoir la ratification de l'administration ecclésiastique. Dans le deuxième cas, c'est d'après un édit de Sultan que la lettre patriarcale et synodale a mis en rigueur son nouveau statut canonique. Toutefois, les deux actes ont été pris sans avoir des critères convenables au pied de la lettre du droit canon, adopté par l'Église Orthodoxe.